Anul III. — Nr. 3. Iunie 1937

INSEMNĂRI SOCIOLOGICE

Apar odată pe lună.

Director: **TRAIAN BRĂILEANU**,
profesor de Sociologie la Universitatea din Cernăuţi.

CUPRINSUL

ARTICOLE

REDACŢIA: Cernăuţi, str. General Berthelot 5.
ADMINISTRAŢIA (Profesor Constantin Zoppa): Cernăuţi, str. Baltinester 15.
Abonamentul pentru 1 an . . . . Lei 60
Exemplarul . . . . „ 5

Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuţi.

www.dacoromanica.ro

REVISTA CĂRŢILOR

Leon Ţopa — Publicaţiile Comitetului italian pentru studiul problemelor populaţiei.

REVISTA REVISTELOR

„Romînia Eroică": Director: Ion Colfescu-Delaturda.
Rînduiala: Vol. II, Caetul 4.
Ideia Romînească: An. II, Nr. 3.
Curierul: Sibiu („Pe marginea unui proces").
Promoteu: Braşov, Nae Ieremia („Cenzura şi tineretul verde").
Revue Internaţionale de Sociologie: An. 45, Nr. III—IV.

Fiecare număr va avea cel puţin 32 pagini.
Manuscrisele nu se înapoiază.

www.dacoromanica.ro

ANUL III. Nr. 3. Iunie, 1937.

Insemnări Sociologice

Director: TRAIAN BRĂILEANU,
profesor de Sociologie la Universitatea din Cernăuţi.

Spiritul revoluţionar şi metoda politicei experimentale

de **Gaston Richard**

I.

Intr'un articol publicat în această revistă în 1935 [1]), încercam să arătăm că sociologia poate dobîndi, in anumite condiţiuni, o metodă echivalentă celei a unei ştiinţe experimentale. Cei ce aşteaptă dela orice ştiinţă, oricare i-ar fi obiectul, un rezultat lămurit practic vor întreba fără'ndoială care poate fi întrebuinţarea unei atari metode dat fiind că asupra unei societăţi omeneşti nu se experimentează ca un medic asupra unui animal, chiar vecin cu omul sau chiar ca un apicultor asupra unui stup. Răspunsul ar fi că, dacă metoda sociologului e acceptată de către legislatori sau de către bărbaţii de stat, sau chiar numai de către publicişti, ea le poate înlesni să evite erori şi riscuri. Dar acest răspuns nu va fi oare considerat neîndestulător? Adevărata chestiune ar fi în adevăr de a şti dacă o sociologie „experimentală" [2]) poate propune politicei o metodă vrednică de acest nume.

Sociologia experimentală este astfel adusă în faţa unei probleme pusă de un secol şi deslegată în multe feluri de şcolile sociologice: cea de a şti dacă instituţiunile civile şi politice pot fi rezultatul unei alegeri. Asupra acestui punct, istoria dreptului civil şi public, mai ales cea a dreptului constituţional par a da mărturie în acelaş sens ca şi John Stuart Mill într'o lucrare ce merită totdeauna de a fi recitită, *Guvernul reprezentativ* [3]) şi a cărei teză a fost dela publi-

[1]) *Cum s'ar putea înlocui dovada experimentală în sociologie*, Insemn. Sociol., An. I, No. 2, Mai 1935 (N. R.).

[2]) Acest termen aminteşte însemnata lucrare a lui Paul Descamps „La Sociologie expérimentale" (Marcel Rivière éditeur. Paris 1933).

[3]) După ce a amintit conflictul duor teorii extreme în opoziţie asupra modului de formare a instituţiunilor, una văzînd aci „o simplă afacere de născocire şi combinare", cealaltă făcînd din ea „un soiu de producţie organică a naturii şi a vieţii unui popor" şi după ce a declarat că e „greu a hotărî care din aceste doctrine ar fi cea mai absurdă dacă s'ar putea presupune că ar fi susţinută ca o teorie exclusivă", Mill adaogă: „Să ne amintim în primul rînd că instituţiunile politice sunt opera oamenilor, că ele îşi datoresc originea şi

www.dacoromanica.ro

carea ei confirmată de un renumit sociolog american, Franklin Giddings. Dar grija, predominantă la cei mai mulţi sociologi, de a constitui ştiinţa lor după modelul ştiinţelor fizice şi al determinismului lor riguros a împins această problemă pe-al doilea plan. La drept vorbind nici Mill nici Giddings n'au propăvăduit că alegerea unei constituţii sau a unui cod ar fi necondiţionată. Ei recunosc dimpotrivă în mod lămurit limitele. Adevărata problemă este deci de a determina în ce măsură alegerea instituţiunilor, limitele ei şi buna întrebuinţare ce se poate face de ea pot fi obiectele unei metode întemeiate pe sociologia experimentală.

O cercetare de acest fel are ca punct de plecare o îndoită constatare: 1) Guvernamîntul, adică funcţionarea normală a instituţiunilor politice, depinde totdeauna într'un anumit grad de opinia publică; 2) opinia publică este educabilă şi variaţiunile ei cele mai importante sunt totdeauna în raport cu cele ale civilizaţiei. Totuş educaţia fiind totdeauna în mod inevitabil funcţiunea generaţiilor adulte în relaţia lor cu generaţia nouă, şi *tradiţia* fiind numele ce înseamnă în general influenţa exercitată de generaţiile vechi asupra celor noui, opinia publică s'a putut prezenta in mod normal primilor sociologi ai secolului XIX, mai ales lui Auguste Comte, ca forma plastică a tradiţiei. In acest caz, alegerea instituţiunilor ar sta in adaptări şi readaptări parţiale şi nu le-ar imprima decît variaţiuni aproape de nesimţit.

Dar observaţia mişcărilor opiniei in societăţile cele mai înaintate, de pildă în societăţile europene şi americane în secolul XIX şi chiar în societăţile orientale în sec. XX îngădue cu greu să primim această deslegare. Opinia publică se arată aci adeseori refractară, dacă nu faţă de orice tradiţie, cel puţin faţă de tradiţiile de natură politică. Noţiunea unei *puteri constituante* susceptibilă de a fi pusă în practică la chemarea unei opinii publice exprimată prin organele sale legale sau chiar extra-legale este un fapt de observaţie care nu poate fi tăgăduit în numele unei teorii a evoluţiei şi a continuităţii istorice.

Dacă însă sociologul constată că antiteza tradiţiei este Revoluţia şi că aceasta se manifestează nu numai prin crize, zvîrcoliri populare întîmplătoare ci şi printr'o stare de spirit, prin acea stare căreia Auguste Comte ii zicea anarhie intelectuală sau şi răzvrătire a celor vii împotriva morţilor şi chiar răzvrătire a spiritului împotriva inimii, el se vede împins a cerceta care este raportul normal intre aptitudinea pentru o alegere metodică a instituţiunilor şi ascultarea de sugestiile spiritului revoluţionar. Este spiritul revoluţionar condiţiunea alegerii? Este el mai ales condiţiunea puterii constituante? Nu este el mai degrabă o piedică pentru buna întrebuinţare a alegerii şi pentru reuşita instituţiunilor civile şi politice cari rezultă din ea?

---

toată existenţa voinţei omeneşti... Ele nu se aseamănă arborilor cari odată sădiţi „cresc mereu" pe cînd oamenii dorm. In fiecare perioadă a existenţei lor oamenii le fac ceea ce sunt... Totaşa trebue să ne amintim că mecanismul politic nu acţionează dela sine. Aşa cum a fost dela originea sa făcut de oameni, astfel trebue şi manevrat de oameni şi chiar de oameni de rînd. El are nevoie nu numai de consimţămîntul lor, ci de participarea lor activă (Guvernamintul reprezentativ, Cap. I).

www.dacoromanica.ro

Nu se poate pune lămurit atare problemă fără a încerca o definire a Revoluției, dat fiind că acest termen este adeseori întrebuințat în înțelesurile cele mai felurite și cele mai puțin precise.

Din punctul de vedere propriu al sociologiei, Revoluția poate fi considerată ca o pornire, fie vroită și cugetată, fie spontană și pătimașă care e imprimată transformării instituțiunilor sociale și mai ales transformării ierarhiei ce-o pot garanta ele. Dar această pornire însăș poate ea fi considerată progresivă dacă e urmată de o reacțiune a legilor naturale ale vieții sociale, reacțiune care poate fi proporțională cu intensitatea și cu violența pornirii? Vădit această chestiune domină politica experimentală. Se vede îndată raportul ei cu problema cauzalității faptelor sociale, care prea adeseori a primit cel puțin două rezolviri greșite, cea care transportă în explicația faptelor sociale mecanismul rigid aproximativ realizat în legile astronomiei și fizicei și cea care identifică radical politica cu morala atribuind manifestările vieții colective unui liber-arbitriu asemănător celui ce are atribuția legitimă de a determina direcția caracterului personal.

Chestiunea fiind astfel strînsă în acești termeni, spiritul științific și spiritul revoluționar nu se pot, pare-se, confrunta fără a se opune sau, mai bine zis, fără a se nega. Spiritul științei, cel al determinismului, refuză a înmulți formele cauzalității. El transportă deci, cum a făcut-o în Franța Durkheim, noțiunea cauzalității mecanice a fenomenelor fizice la fenomenele sociale cu nădejdea de a ajunge astfel la explicări adecvate. Cel puțin, dînsul întinde asupra manifestărilor istorice ale vieții sociale noțiunea de *lege* așa cum o primește dela științele fenomenelor naturale complexe, cum este de pildă biologia. El nu ezită a înfățișa aceste legi ca *necesare* și universale. Concluzia pare a fi că trecutul social, considerat explicabil prin legile sociologice pe cari un lanț subțire dar infrangibil le leagă de legile biologice și de legile cosmice, nu poate fi modificat prin arta politică și legislativă, decît în limite foarte înguste și subt condiții de timp cari singure permit a evita reacțiuni a căror violență ar fi în raport cu îndrăznelile acțiunii.

Cu totul altfel pare a fi spiritul revoluționar. Cel însuflețit de el atacă instituțiunile politice și chiar instituțiunile casnice și economice existente deoarece el declară „de a nu le mai vrea“. El le crede deci separabile de faptul însuș al vieții în societate și al civilizației. Dar cînd ajunge a recunoaște că această separațiune e imposibilă și că guvernamîntul politic este înrădăcinat în națiune așa cum guvernamintul casnic în dăinuirea familiei, el nu se oprește totuș. El se leagă de societate însaș și revendică „o ordine socială nouă“, chiar dacă ar trebui să-i sacrifice civilizația.

Dacă ne întrebăm cum se prezintă spiritului revoluționar problema cauzalității în materie socială, numai trei răspunsuri par posibile: sau în adevăr societatea, obiectul urei sale, este pentru el efectul unei cauze cu totul întîmplătoare, ale cărei urmări pot fi anihilate; sau că societatea este rezultatul neștiinței, erorilor și viciilor generațiilor dispărute și că ea trebue să se plece învinsă la protestarea unor inteligențe mai luminate și a unor conștiințe mai înalte; sau că

www.dacoromanica.ro

societatea este mijlocul imperfect, dar perfectibil pentru scopuri cum e satisfacerea trebuințelor legitime ale vieții speciei sau a unor aspirațiuni superioare ale spiritului, în felul că străduința vroită poate neîncetat readapta mijlocul scopului, cu condiția de a învinge împotrivirea unor obișnuințe învechite.

Această a treia atitudine este cu mult mai puțin lipsită de rațiune decît cele două precedente, dar ea presupune adeziunea la o teleologie căreia sociologii ieșiți din școala pozitivistă îi sunt destul de puțin favorabili.

Aceste două feluri de spirit au căutat adeseori fiecare justificarea sa în una din cele două concepții pe cari noi trebue să le examinăm acuma, o concepție de origine științifică și o concepție de origine etică.

Una consistă în a aștepta dela indicațiunile laborioase ale sociologiei formula legilor necesare, care să îndreptățească previziuni de o probabilitate egală celor ale astronomiei, pentru a transforma aceste previziuni în regule negative sau positive de acțiune. E cunoscută formula clasică a lui Auguste Comte „știință de unde prevedere; prevedere de unde acțiune". Am aplica cu drag vechiul termen de *fatalism* unui atare sistem de sociologie politică, dar el ar fi respins pe motivul că implică un postulat metafizic. Noi îi vom substitui pe cel de pre-determinism, căci nu se spune aci numai că acțiunea politică, mai ales legislația, este determinată adică pregătită prin antecedente și limitată prin condițiuni, ci în adevăr ea este pre-determinată și că, pentru a împrumuta dela limba germană o terminologie comodă, noțiunea de *Sollen* se confundă aci cu cea de *Müssen*. Datoria este în acest caz acceptarea resemnată a inevitabilului.

Concepția opusă, întemeiată pe o reacțiune a conștiinței morale personale înlătură orice confuzie între aceste două noțiuni ale datoriei-existenței, *inevitabilul* și *obligatoriul*. Ea ne face o datorie socială din lupta împotriva nedreptății. Pornind dela ideea bine întemeiată că societatea omenească este compusă din persoane în relație permanentă, și că legea morală a justiției este pentru ea ceea ce este ea pentru fiecare membru al ei, ea conchide că societatea are datoria de a se libera de nedreptate totașa cum individul pe cea de a respecta dreptul legal. Dar sistemul de filosofie politică ce derivă de aci merge mai departe. Așa cum acest sistem atribue persoanei libertatea morală de a reforma obișnuințe învechite dacă conștiința le condamnă, totașa el atribue Societății puterea de a se libera dintr'odată de tradițiile sale, de moravurile sale și mai ales de instituțiunile sale cînd conștiința comună a desprins aci o parte de nedreptate. Pentru acest sistem, istoria departe de a fi un corolar al științelor naturale este conștiința trecutului social sau național ca atare precum și o întregire a conștiinței psihologice dobîndite fie pe calea introspecției sau pe acea a observației sau pe acea a observației altuia. Istoria ideilor este îndeosebi prețuită aci întrucît înlesnește examenul ce-l face inteligența individuală cu privire la izvoarele de cari dispune pentru a se ridica la adevăr și mai ales întrucît face ca rațiunea să cunoască izvoarele erorilor cărora le este expusă. Astfel concepută istoria,

www.dacoromanica.ro

departe de a transforma cunoaşterea trecutului rasei sau speciei, nu poate decît să ajute la un examen de conştiinţă ce societatea l-ar face cu privire la propria sa valoare morală pentru a cunoaşte străduinţele pe cari ar trebui să şi le impună dacă ar vrea să se libereze de nedreptatea inerentă solidarităţii.

Această concepţie e *voluntaristă* întrucît vede în voinţa morală responsabilă şi în căderile ei posibile o mijlocitoare între cerinţele vieţii colective şi valoarea instituţiunilor. Ea este nu numai voluntaristă ci autonomistă întrucît ea atribue persoanei colective o voinţă tot aşa de liberă cum o poate fi cea a individului. Acest sistem *autonomist* este deci antiteza celui ce a fost calificat de noi ca predeterminist.

Care poate fi din punct de vedere logic atitudinea partizanilor fiecăruia din aceste sisteme fie faţă de constituirea unei metode politice experimentale, sau faţă de aplicabilitatea acestei metode în alegerea instituţiunilor?

Pare de prisos de a dovedi că în politică o metodă experimentală nu poate lăsa să i se dea ca obiect imobilitatea instituţiunilor, punerea în practică a ceea ce Comte numea guvernamînt al morţilor, deoarece sociologia experimentală este ştiinţa unui proces de desvoltare. Dar această metodă nu-şi va merita numele dacă nu ajută guvernele responsabile de devenirea socială să evite această alternare a mişcării înainte şi de întoarcere înapoi, pe scurt a progresului şi regresiunii ale cărei victime au fost şi sunt încă prea multe popoare.

Intiia problemă pe care trebue s'o deslege metodologia politică, pentru a evita această redutabilă alternare, este deci de a şti cum poate şi trebue să se aplice puterea de a alege instituţiunile, mai ales puterea constituantă.

Ne vedem astfel împinşi la un studiu critic al raporturilor între alegerea judicioasă a instituţiunilor şi acceptarea metodei revoluţionare, a metodei de transformări repezi, chiar dacă ea pretinde a se întemeia pe o filosofie a istoriei.

Am încercat să definim ce este istoria pentru voluntarismul revoluţionar, adică un studiu al izvoarelor de erori morale din cari rezultă nedreptatea instituţiunilor civile şi politice. In ce priveşte concepţia opusă, adică predeterminismul, nu ne este greu să găsim interpretarea istoriei care pentru partizanii ei se acordă cu prevederea sau cel puţin cu nădejdea unei revoluţii pe cit de violentă pe atît de generală.

Nu este nimene care să nu cunoască interpretarea materialistă a istoriei care conchide la lupta de clase şi la revoluţie, ca forţă moşind o societate în facere. Deşi această formă a spiritului revoluţinar a avut ca leagăn şcoala lui Hegel, adică o reacţiune împotriva doctrinelor autonomiste ale Revoluţiei franceze [1]) şi cu toate că ea este

[1]) Asupra primelor lucrări ale lui Karl Marx şi ale locotenentului său Frederic Engels care fu adeseori inspiratorul său precum şi sprijinul său material, asupra fazei *hegeliene* a gîndirii lor, găsim informaţiunile cele mai complete în ediţia oficială a operelor lor de Riazanoff intreprinsă subt auspiciile guvernului rus (Marx Engels Gesamtausgabe: Erste Abteilung — Karl Marx's Werke und Schriften bis Anfang 1844 nebst Briefen und Dokumenten — 2 vol. Im Auftrage des Marx-Engels Instituts Moskau, herausgegeben von D. Riazanoff, Marx-Engels Verlag, Berlin, 1929.

www.dacoromanica.ro

cea mai recentă din cele două, noi credem că trebue s'o examinăm pe ea mai întîiu din cauza incompatibilităţii ei evidente cu ideea că o societate poate alege, în mod condiţionat, instituţiunile sale politice.

II.

Sistemul datorit lui Karl Marx şi Frederic Engels ne înfăţişează cel mai desăvîrşit specimen al unei doctrine revoluţionare întovărăşite cu o concepţie a devenirii sociale după care viitorul uman este pe de-a'ntregul predeterminat prin trecut şi alegerea instituţiunilor este numai aparentă.

Mulţimile pe cari şcoala marxistă le pune în mişcare pot cînta un imn în care răsună aceste două versuri:

Din trecut să facem *tabula rasa*
Lumea întreagă îşi schimbă baza,

spiritul sistemului nu e schimbat. Dacă viitorul trebue să ne aducă o transformare totală a structurii sociale, asta e pentrucă el va vedea naşterea unei societăţi comuniste, in stare embrionară în sînul unei Societăţi de tip opus.

Intenţia noastră nu este de a face aici o critică a marxismului, ci de a căuta cum, în gîndul iniţiatorilor lui, s'a format sinteza socialismului ştiinţific şi a metodei revoluţionare; şi ce valoare mai poate avea înaintea unei critice nepărtinitoare această sinteză veche de aproape un secol. Să nu uităm într'adevăr că *Manifestul partidului comunist*, a cărui primă redactare a fost opera lui Engels, datează din 1847, după o lungă pregătire şi că opera *Das Kapital* nu este decît cu douăzeci de ani mai tînără.

Un zeflemist care ar vrea să aprecieze raportul spiritului ştiinţific şi al spiritului revoluţionar în gîndirea lui Marx şi a credinciosului său colaborator, ar avea aci lucru uşor. El ar arăta pe de o parte starea principalelor ştiinţe ale naturii (fizică, chimie, fiziologie) în 1847 şi chiar în 1867 şi transformările pe cari ele le-au îndurat de atunci, reînoind activitatea omenească, mai ales în ordinea industrială.

El ar scoate în vedere formulele *ne varietur* enunţate de creatorii „socialismului ştiinţific", mai întîiu în economie aplicată în *Manifest*, apoi în economia teoretică în *Kapital*. Şi oare nu i-ar fi apoi uşor de a pune în lumină opoziţia adîncă a progresului produs de ştiinţă şi a imobilităţii inerente doctrinei revoluţionare, întrebînd dacă ştiinţa economică poate fi totdeodată teoria unei industrii ce se transformă prin aplicarea unor ştiinţe progresive şi un dogmatism imobil care a găsit adevărul odată pentru totdeauna?

Dar această ironie ieftină nu ne poate mulţumi, căci obiectul nostru unic este de a examina datele unei probleme definite. Concepţia materialistă a revoluţiei sociale, sprijinită pe o interpretare radical deterministă a istoriei (sau a devenirii societăţii) este ea compatibilă cu acest învăţămînt al unui mare economist, Stuart Mill, pentru care instituţiunile politice pot face obiectul unei alegeri?

www.dacoromanica.ro

ar fi dat corpului social toate forţele absorbite de Statul parasit care, trăind pe spatele Societăţii, îi paralizează libera mişcare. Prin acest singur fapt ea ar fi fost punctul de plecare al regenerării Franţei ...' Constituţia comunală punea pe producătorii rurali sub direcţia intelectuală a oraşelor din districtele lor, unde ea le asigura în muncitori păzitori naturali ai intereselor lor. Insaş existenţa Comunei implica în mod natural libertatea municipală locală dar asta nu mai era ca un control al puterii centrale deacuma suprimată ... Comuna a realizat guvernamîntul ieftin, aceasta căpcană de nerozi a tuturor revoluţiilor burgheze, înlăturînd armata permanentă şi funcţionarii Statului" [1]).

Dacă cercetăm ce răspuns aduce la problema noastră, privind posibilitatea de alegere a instituţiunilor civile şi politice, o doctrină astfel formulată, noi nu ne putem îndoi că ea e negativă. Nimic nu e mai puţin ambiguu decît sensul acestor rînduri ale lui Engels *„Clasele vor dispărea totaşa de necesar cum s'au format şi cu ele va dispărea inevitabil Statul"*. Engels interpretează astfel în sensul necesităţii celei mai riguroase o lege cu totul contingentă şi chiar *tendenţială, legea diferenţierii sociale*. Clanul, întemeiat pe o noţiune indeterminată a înrudirii şi pe o disciplină încă slabă a pornirii sexuale, face loc familiei patriarcale. Din constituţia acesteia rezultă proprietatea, cea a animalelor domestice, apoi a pamînturilor. Incetul cu încetul familiile dobîndesc experienţa primejdiilor la cari luptele lor expun conservarea posterităţii lor. Ei se văd astfel dispuse spre o pacificare al cărei rezultat este o formă elementară a Statului, de pildă sinecismul elin, observabil în istoria Arcadienilor. Diviziunea muncii poate progresa de aci înainte şi în urmă se stabileşte între Cetăţi şi State un comerţ de servicii şi de produse ale cărui roade sunt creditul şi capitalizarea. Ca toate lucrurile omeneşti acest proces lent prezintă două aspecte, unul îmbucurător, celalt întristător. Optimismul economiştilor clasici şi într'un grad mai scăzut teoria positivistă înseamnă mai ales aspectul îmbucurător. Marxismul nu vrea să vadă aci decît aspectul întristător, o inegalitate a persoanelor în raport cu diversitatea crescîndă a funcţiunilor şi în urma ei pauperismul. Această şcoală nu cercetează dacă pauperismul n'ar avea cauze multiple între cari slăbiciunea morală a indivizilor şi uitarea prea frecventă a îndatoririlor casnice ar fi cele principale. Ea îl atribue exclusiv formării automatice a capitalurilor şi în urmă unui fenomen de parasitism complex calificat „capitalism". Inegalitatea materială care însoţeşte descompunerea treptată a industriilor casnice este astfel atribuită unei spoliaţiuni seculare a muncii, şi Statul este acuzat de a-i fi apărătorul. Aci spiritul sistemului nu ţine nicio socoteală de dispariţia treptată a sclavajului, a ilotismului, apoi a şerbiei şi de cea a ierahiei strimte pe care se intemeia regimul corporativ în Evul Mediu, sau mai degrabă el nu vrea să vadă aci decît urmările periodice ale reacţiunilor defensive ale clasei spoliate.

---

[1]) *La Commune* (reeditată în *le Mouvement socialiste* din 19 Martie 1899). Prima ediţie a fost o traducere datorită lui Longuet a *Războiului civil in Franţa* (Civil War in France), titlu mai convenabil.

www.dacoromanica.ro

De aci înainte nu-i rămîne decît a se juca cu cuvintele şi limba germană îi aduce de îndată un fericit echivoc, cel de *bürgerliche Gesellschaft*, termen ce-l putem traduce de-asemenea prin *Societate civilă* şi prin *Societate burgheză*. Hegel deosebea lămurit *bürgerliche Gesellschaft* de *Staat* şi conchidea la necesitatea de a subordona pe cea dintîiu celui din urmă. Străduinţa lui Marx şi Engels fu să demonstreze 1) că Statul nu este niciodată altceva decît o forţă în serviciul Societăţii civile; 2) că aceasta nu este ea însaş decît dovada predominării unei clase, clasa burgheză trăind fără muncă din veniturile Capitalului.

De aci se poate apoi conchide că această clasă trebue să dispară chiar în virtutea condiţiunilor formării sale şi asta e ceea ce caută a demonstra teoriile expuse în mod succesiv de Marx în cele două părţi ale *Kapital*-ului. Dacă deţinătorii Capitalului sunt parasiţii muncii, între ei se desvoltă cu fatalitate un parasitism nu mai puţin intens. Micii capitalişti devin prada celor mari şi vin a îngroşa rîndurile proletariatului aducînd aci un resentiment din ce în ce mai viu. Magnaţii Capitalului sunt ei înşişi din ce în ce mai izolaţi în Societate, care, luînd din punct de vedere politic forma democraţiei, o pune în serviciul proletariatului şi însfîrşit substitue Statului o asociaţie egalitară de muncitori.

In această ipoteză puterea constituantă nu este şi nu poate fi decît o iluzie de care e ferit acela care reduce la fenomenul luptei de clase istoria, completînd-o prin ipoteza etnologică a unei continuităţi absolute între cetatea greacă primitivă şi transformările unui clan comunitar pentru care Irochezii din Statul New-York îi prezentau încă, în secolul XIX, specimenul lui Lewis-H. Morgan şi în urmă lui Engels, interpretul său sistematic.

Concepţia materialistă şi predeterministă a istoriei şi spiritul revoluţionar se pot oare întilni fără a se izbi?

Despărţit de condiţiunile formării sale materialismul economic este o enigmă. Nu-l putem înţelege bine dacă nu ţinem seama de primele opere ale autorilor lui. N'avem în vedere încercările literare ale tinereţei lui Marx, poeme, romane, drame, nici publicaţiunile lui Engels şi ale lui Marx asupra unor chestiuni de filosofie greacă, ci numai încercările de filosofie socială, mai ales *Critica dreptului public al lui Hegel* şi *Chestiunea jidovească* [1]).

Dacă ţinem seama de aceste lucrări, caracterul strict german al marxismului devine de netăgăduit. Materialismul economic nu se putea naşte decît din descompunerea idealismului hegelian, impinsă foarte departe deja de către David Strauss şi Feuerbach. Deasemenea el nu putea corespunde decît stării politice şi economice pe care o

---

[1]) Operele tinereţei lui Marx pe cari Riazanoff le-a ree itat sunt (fără a vorbi de numeroase articole de ziare) cinci opere literare [Wilde Lieder, Gedichte, Szenen aus Oulanem (Trauerspiel), Scorpion und Felix (Humoristischer Roman), Volkslieder-Sammlung] şi trei opere filosofice: 1) Differenz der demokritischen und epikureisc en Naturphilosophie. 2) Kritik des Hegelschen Staatsrec ts, 3) Zur Judenfrage (Marx'Engels Gesamtausgabe. Erste Abteilung. Erster und zweiter Halbband, 1927, 1929).

www.dacoromanica.ro

prezenta Germania după 1830, la o dată cînd singurul Stat german capabil să răspundă dorinței lui Hegel făcîndu-se arbitrul conflictelor sociale era Prusia, pe cînd totalitatea națiunii germane, fărîmițată încă în principate quasi- feodale, căuta făgăduința viitoarei sale unități în *Zollverein*, adică într'o organizație a intereselor comerciale. Opoziția între *Bürgerliche Gesellschaft* și *Staat*, între *Societatea civilă* și *Stat*, semnalată de Hegel în a sa *Filozofie a dreptului*, și condamnată de dînsul nu putea fi contestată în fapt. Dar nu i se putea găsi echivalentul în Europa civilizată.

Liberalismul european nu putea propune opiniei publice germane altă bază decît doctrina cuprinsă în *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*. Pe aceasta o censurează Marx cu asprime în *Chestiunea jidovească*, în pagini unde, punînd în joc dialectica îndemînatică a uni hegelian de stînga, el nu vrea să vadă, în *Declarația din 1793* mai mult decît in cea din 1789, decît o deosebire abstractă și o opoziție de fapt între om și Cetățean. După el, această opoziție înoește, înasprind-o în profitul egoismului și al proprietății individuale, pe cea între Societatea civilă și Stat. „Să examinăm o clipă, zice el, pretinsele drepturi ale omului subt forma lor autentică... Pentru o parte aceste drepturi ale omului sunt drepturi politice, drepturi ce nu se pot exercita decît în învoire cu alții. Participarea la comunitate și la comunitatea politică formează cuprinsul lor... Ne rămîne a examina... drepturile omului întrucît se deosebesc de drepturile cetățeanului. Constatăm mai întiiu faptul că drepturile omului, deosebite de drepturile cetățeanului, *nu sunt nimic alta ceva decît drepturile membrului Societății civile, adică ale omului egoist și despărțit de comunitate.*" Marx ia apoi unul cîte unul fiecare din articolele Declarației din 1793 și el e condus a mărturisi „că dreptul abstract al omului n'are nimic social și nu este decît dreptul individului limitat la el însuș." Dînsul își exprimă gîndul în formule tăioase: „Prin noțiunea siguranței, Societatea civilă nu se ridică de-asupra egoismului său. Siguranța este mai degrabă asigurarea egoismului." De aci legătura libertății și a proprietății: „Dreptul omului la proprietate privată este dreptul de a se bucura în mod arbitrar (după plac) și de a dispune de averea sa, fără relație cu alți oameni și independent de Societate. E dreptul egoismului. Această libertate individuală, ca și aplicarea ei utilitară, constitue fundamentul Societății civile."

„Niciunul din pretinsele drepturi ale omului nu se ridică deasupra omului egoist, întrucît este membru al Societății civile, redus la interesul său privat și la voința sa arbitrară și separată de Comunitate. Foarte departe ca omul să fie conceput aci ca reprezentant al speciei (Gattungswesen), viața speciei, Societatea apare mai degrabă ca un cadru exterior al indivizilor, ca o limitare a independenței lor originale. Unica legătură ce constitue coeziunea lor este necesitatea naturală, trebuința și interesul privat, conservarea proprietății sale și a personalității sale egoiste. [1])

---

[1]) Zur Judenfrage, pp. 593—595. (Marx' Engels. Gesamtausgabe. Erste Abteilung. Band I).

www.dacoromanica.ro

Intemeiat în întregime la începuturile sale de opoziția nefirească (altundeva decît în Germania) între *Societatea civilă* și *Stat*, marxismul nu adăoga nimic esențial la critica pe care Hegel o făcuse asupra teoriilor sociale ale economiștilor englezi și chiar ale fiziocraților francezi. Incă mai puțin adăoga el la cea pe care în *Rezumatul chestiunii sociale* o făcuse Proudhon asupra predominării Capitalului în constituția modernă a producției. [1]) El nici n'a schițat măcar un răspuns valabil la examenul nemilos căruia Proudhon supusese utopia comunistă în *Contradicțiunile economice*. Pricina este de căutat aiurea decît în rezolvirea contradictorie ce-o propun Marx și Engels pentru problema proprietății, nu ca drept abstract, ci ca funcțiune. După ce au încercat să aducă dovada că anume Capitalul, din cauza unei tendințe spre concentrare inerente lui, se transformă într'un parasitism care face să dispară mica întreprindere și mica proprietate, ei conchid nu la apărarea micii proprietăți împotriva manevrelor capitalismului ci la o întărire a operației, astfel schițată, la expropriere amenințînd atît mica proprietate cît și pe cea mare. Asta din pricina că ei nu pot da dreptul individual la libertate ca temeiu pentru dreptul de proprietate deoarece, după *Chestiunea jidovească*, cetățeanul nu poate fi proprietar nici proprietarul cetățean.

Această contradicție morală și juridică este ea îndulcită în ochii înflăcăraților discipoli ai marxismului prin cele două postulate ale socialismului științific, materialismul economic și reducerea istoriei la o luptă de clase neîncetat înasprită și generalizată? Nu se poate răspunde la această întrebare fără a cerceta cum socialismul științific a conceput raportul intre legile faptelor economice și legile biologice, pe cari transformismul lui Darwin și Haeckel le reînoia la o dată vecină cu compoziția marilor opere ale lui Marx și Engels. Istoria economică a Societății civile nu poate fi împinsă la materialism decît prin legile evoluției organice. Cum ar putea fi ea redusă la un caz de parasitism social prelungit într'un mod indefinit dacă nu prin mijlocirea legilor de concurență vitală și de selecțiune? De aci o nouă serie de probleme.

Cunoaștem formula surprinzătoare care aseamănă revoluția socială cu „o forță moșind o societate în facere." Dacă ea este altceva decît o metaforă, ea enunță o adeziune implicită la ipoteza sociologiei naturaliste care asimilează societățile omenești, societăților animale și pe aceste organismelor. [2]) Din partea sa teoria *Kapital*-ului dovedește o străduință de a explica pauperismul de care ar suferi clasa muncitoare printr'un parasitism ce-l favorizează legile schimbului. De aci înainte asimilarea științei economice unei anatomii patologice pe care trebue s'o completeze o chirurgie obstetricală și o terapeutică este inevitabilă.

---

[1]) P. J. Proudhon. *Résumé dela Question sociale. Banque d'échange*. (Paris, Garnier frères 1849). Am mai putea apropia de doctrina marxistă formula comunismului revoluționar schițat în Franța de Auguste Blanqui. *Critique sociale, Capital et travail*. Editată de Alcan în 1885; această lucrare fusese scrisă înaintea *Kapital*-ului.

[2]) Espinas (Alfred), Le Sociétés animales. Conclusion § 1 et 2, pp. 514—543 (2 éd. Alcan 1878).

www.dacoromanica.ro

Predeterminismul revoluţionar nu poate deci respinge asimilarea politicei cu medicina şi nu poate refuza de a-i da ca condiţie prealabilă o etiologie medicală sprijinită pe o embriologie şi o fiziologie a societăţii umane şi animale. Ori un patologist demn de acest nume a propus oare cîndva de a „revoluţiona" constituţia organismului uman, deşi ar constata că toate organele şi toate funcţiunile corpului nostru ar putea fi afectate fiecare de oarecare boală mortală? Ce primire i s'ar face dacă el ar conchide că ţinta bioligiei este nu de a păstra organizaţia umană aşa cum este ci de a înzestra specia umană cu altă organizaţie?

Totaşa adevăratul ginecologist recunoaşte că toată sarcina şi toată facerea sunt dovezi pentru sănătatea unei femei şi, în împrejurări date, pentru existenţa ei. Dar ar conchide el că ar trebui cîndva să se scurteze o sarcină cu scopul de a grăbi ora facerii? Dacă ar face-o n'ar risca el să se vadă aşezat între acei criminali pe cari legea îi loveşte cu pedepsele avortului?

Vedem aci mai limpede decît oricînd contradicţia între un socialism revoluţionar şi o politică de reformă socială întemeiată pe o metodă ştiinţifică şi experimentală. Embriologia, invocată pe tăcute prin formula forţei moşitoare, a scos în lumină dovezile unei eredităţi în perioadele corespunzătoare ale vieţii şi a demonstrat, interpretînd anatomia comparată şi clasificările zoologice şi botanice, că viaţa embrionară este repetarea prescurtată a metamorfozelor şi a altor transformări îndurate de speciile vii. Ea a mai pus pe de-asupra oricărei contestaţii adevărul vechiului aforism al ştiinţei greceşti că „Semenul produce semen". Acest apel involuntar al socialismului ştiinţific cum ar putea mărturisi oare împotriva unei eredităţi sociale capabilă de a dejuca toate proiectele metodei revoluţionare? Legea eredităţii, transportată pe planul social, cum ar îndreptăţi prevederea unei societăţi viitoare radical eterogene faţă de societăţile-mame, ea fiind doar numai transformarea acestora?

III.

Concepţia revoluţiei pe care am calificat-o de *autonomistă* nu cere dovezile legitimităţii sale dela o sinteză istorică abstractă care este negarea însaş a faptului istoric sau mai bine zis dela cunoaşterea prin mărturie care este totdeauna concretă. Deaceea ea pare conciliabilă cu ideea că instituţiunile pot ieşi dintr'o alegere a căror cea mai definită formă şi cea mai îndrăzneaţă manifestare este puterea constituantă.

Mai trebue oare să amintim că, dacă revoluţiile liberale din secolele XVIII şi XIX au îngăduit afirmaţia principiului naţionalităţilor, acest principiu se identifica el însuş cu cel al suveranităţii naţionale, care se împacă cu forma cea mai înaltă a democraţiei? Principiul suveranităţii naţionale afirmă în adevăr că o naţiune, liberată de orice dominaţiune străină, vrea să mai fie stăpînă a destinului său conducîndu-şi propria devenire după o cunoaştere a

www.dacoromanica.ro

istoriei care respectă trecutul fără a i se aservi. Romînia contemporană este una din cele mai puternice afirmări ale acestei idei.

Dacă e adevărat, cum gîndea Stuart Mill, că un popor își poate alege într'o largă măsură instituțiunile sale, asta e fiindcă există o analogie reală între caracterul național și caracterul personal. Mill crede că o națiune nu e mai mult aservită mediului istoric total decît cum e aservit un caracter personal mediului social sau național limitat la un moment de timp. Dacă influența mediului social asupra formării caracterului individual, mai ales în anii de copilărie nu se poate tăgădui, nu se poate contesta nici faptul că la adult reflexiunea personală, izvorită din experiența morală, n'ar putea aduce o reformă a caracterului astfel dobîndit. In acestea Mill se acordă cu *Antropologia pragmatică* a lui Kant care înfăptuia programul etologiei a cărui constituire o dorea Mill [1]). Fără indoială că se observă mulți indivizi destul de pasivi pentru a renunța la puterea ce ar putea-o avea asupra propriului lor caracter, dar se constată deasemenea existența unor caractere active și ele sunt acelea cari formează din punct de vedere moral elita umană. Totașa dacă istoria și etnografia ne fac să cunoaștem popoare de caracter pasiv cari sunt „mînate" sau determinate în acelaș timp prin condițiunile naturale ale existenței și prin tradițiile sociale, nu se poate tăgădui existența de caractere naționale active, capabile de a orienta devenirea umană și de a servi ca model altor națiuni.

Această teză [2]) a cărei probabilitate este cu mult superioară celei a unor sisteme sociologice cari o contrazic, dă ea oare mărturie în favoarea voluntarismului revoluționar? Cu alte cuvinte, alegerea instituțiunilor, mai ales puterea constituantă își ia oare de obiceiu forma revoluționară, sau libertatea morală relativă ce o presupune nu poate oare conduce la o opțiune între înoirea violentă și cruțarea tradițiilor încorporate vieții naționale?

Se vede cît de mult atinge această chestiune relațiile logice și practice pe cari o metodă politică întemeiată pe o sociologie experimentală poate susținea cu problema alegerii instituțiunilor, atingînd în urmă și raporturile între dreptul constituțional și sociologie. După noi, noțiunea juridică a puterii constituante devine revoluționară în măsura ce aceia cari exercitează această putere refuză de a ținea seama de originile și de tendințele caracterului național și mai ales acceptă eventualul ajutor al violenței de vremea ce ordinea juridică existentă pare a le opune împotrivire. In acest caz metoda revoluționară se condamnă pe sine însaș expunîndu-se la o contradicție logică și practică, deoarece ea cere dela autoritatea legilor de a întemeia o justiție mai perfectă și ea îi preludează propăvăduind disprețul legalității dobîndite.

---

[1]) Immanuel Kant, *Intemeierea metafizicei moravurilor.* Prefață p. 40—41 (traducere de Traian Brăileanu — Publicațiunile Institutului pedagogic Cernăuți. — Editura Casei Școalelor. București 1929).

[2]) J. Stuat Mill, *Guvernamîntul reprezentativ.* Capitolul III, p. 71—83 ale traducerii franceze.

www.dacoromanica.ro

Un studiu istoric al întrebuințării pe care au făcut-o națiunile moderne de puterea lor constituantă ar avea în această privință valoarea unei experiențe nu numai politice ci și morale. Acest studiu ar îmbrățișa istoria dreptului constituțional începînd cu revolutiile Angliei in secolul XVII pînă la revoluțiile Orientului în secolul XX. El ar trebuie să se întindă asupra raporturilor între alegerea instituțiunilor nouă și respectul sau disprețul acordat ordinei juridice existente.

Ne este cu neputință de a-l incerca aci dar îl putem oarecum scurta limitîndu-l la cel al unui fapt „crucial" pe care ni-l prezintă în Franța îndoitul eșec al Imperiului liberal în 1870 și al Comunei revoluționare în 1871, eșecuri urmate de succesul Constituțiunii republicane din 1875 încă în plină vigoare. Nu se poate studia această serie de evenimente din cari unele au fost tragice fără a observa raportul cu problema metodei politice și a alegerii revoluționare sau legale a unei constituțiuni.

Revoluția din 18 Martie 1871 se prezintă la limita duor faze revoluționare, faza liberală și națională și faza socialistă și internațională. Istoria acestei revoluții a desbinat partidele în gradul cel mai înalt din cauza războiului civil ce l-a deslănțuit precum și din cauza masacrelor și incendiilor cari au însemnat sfîrșitul ei. Karl Marx s'a făcut apologistul ei și revoluția rusească i-a făcut ecou. Totuș nu credem că ar fi imposibil de a o studia fără patimă așa cum medicul observă un caz patologic, anatomistul o monstruozitate, neurologistul o psihoză.

Incercarea revoluționară din 18 Martie 1871 era urmarea eșecului imperiului liberal pe care-l sancționase plebiscitul din 8 Mai 1870 și care părea a închide evenimentele ce urmară revoluției din 24 Februarie 1848. Karl Marx nu se înșeală zicînd că ea i-a fost antiteza. Chiar pasiunile de cari mulți din agenții ei erau însuflețiți o leagă de cele mai dureroase episoade din 1848, mai ales de zilele de Iunie. Totuș ideile constituționale pe care le punea în mod provizoriu în practică dovedeau stăruința și puterea tradițiilor lăsate moștenire extremei democrații franceze de revoluția din 1793. Oamenii din 18 Martie, desbinați asupra multor puncte, se acordau într'o comună admirație a constituției votată în 1793 de Convențiunea națională, d r niciodată aplicată și care dădea ca bază organică Suveranității populare autoritatea municipală, exercitată direct de cetățeni.

Ei erau astfel conduși să refuze puterea constituantă Adunării naționale aleasă de poporul francez la 8 Februarie 1871 a doua zi după capitularea Parisului. Părerea ce-o susțineau era că această Adunare, reunită mai întîiu la Bordeaux apoi la Versailles, nu primise dela corpul electoral decît puterea de a face pace cu noul imperiu german. Era aci o concepție a Suveranității în adevăr vrednică de atenție, deoarece ea caracterizează logica revoluționară. In ochii oamenilor dela 18 Martie, Adunarea națională avea puterea și dreptul de a trata cu Statele străine și mai ales de a aliena porțiuni din teritoriul național, dar ea n'avea dreptul de a da.

www.dacoromanica.ro

Franței mutilate și istovite un guvern regulat capabil de a conduce restaurarea ei și de a repara ruinele ei. In acest caz, ea nu mai era pentru dînșii decît *„Adunarea dela Versailles"*, adică *reprezentarea rurarilor.* Cel mai elocvent istoric al Comunei, unul din cei mai curajoși campioni ai ei, Lissagaray, aghiotantul lui Delescluze, a dat cu acest prilej o definiție a patriotismului care merită să fie reținută. „Ce ești tu deci, o patriotism! dacă nu de a apăra legile noastre, moravurile noastre și vatra noastră împotriva altor zei, altor legi, altor moravuri cari vreau să ne încovoae sub jugul lor? Și Parisul republican luptind pentru republică și pentru reformele sociale nu era oare totașa de dușman al Versailles-ului feodal cum era dușman al Prusienilor, cum erau Spaniolii și Rușii dușmani ai soldaților lui Napoleon?" [1]).

„Să reținem această expresie *„Versailles-ul feodal"*. Orașul Versailles nu era decît sediul Adunării alese în 8 Februarie 1871 de toată Franța și despre care Louis Blanc, deputat de Paris, unul dintre promotorii socialismului în Franța, spunea, chiar prin mărturia lui Lissagaray că ea era „Adunarea cea mai liber aleasă" [2]). Se poate oare demonstra mai limpede opoziția ireductibilă intre respectul Suveranității naționale și spiritul revoluționar împins la consecințele sale extreme?

In 1871 Franța era o națiune foarte vie. Ea avea ca șef un om de Stat de primul rang. Și Suveranitatea națională înfrînse închipuita suveranitate populară ce i se opunea. La 3 Aprilie, Comuna arunca nenumăratele sale batalioane asupra sediului Adunării naționale ascultînd de o tradiție care fusese fatală Constituantei în 1789 și Convențiunii în 1793. Dar trupele ei se izbiră de cele cîteva regimente credincioase pe cari le comandau generali încercați, Vinoy și de Gallifet, asta chiar la ora cînd emisarii insurecției pariziene erau respinși de marile orașe din provincie. Această zi e o dată însemnată în istoria dreptului constituțional în Franța, căci, în urmă, Adunarea putu face întrebuințare de puterea sa constituantă. Patru ani mai tîrziu, ea votă legile constituționale încă în vigoare astăzi și la cari se raliară încetul cu încetul partidele cari le contestaseră la început legitimitatea. Organizarea Senatului se întemeia pe un corp electoral format din adunările municipale, dar dacă ideea comunalistă intra astfel în constituție, asta era în folosul ordinei juridice mai curînd decît al revoluției.

Acest eveniment se încadrează într'o istorie a dreptului constituțional modern, poate că prea neglijată de sociologi și din care noi nu ne putem gîndi să prezentăm aci o expunere scurtă, nici chiar cea mai sumară. Dar vom încerca de a trage din ea unele lămuriri asupra raporturilor spiritului revoluționar cu alegerea instituțiunilor, în măsura ce sociologia o poate recunoaște unei societăți civilizate

---

[1]) Lissagaray, *Histoire dela Commune de 1871*, 2-e édition. Chapitre XXIX, page. 356. Dentu, editeur.

[2]) Lissagaray, loco citato. p. 121.

www.dacoromanica.ro

Cînd adoptă forma *autonomistă*, spiritul revoluţionar se poate întemeia pe o idee a cărei valoare e netăgăduită: anume că o societate umană, spre deosebire de societăţile animale, poate rezulta dintr'un concurs de voinţe pe cari le luminează şi călăuzeşte un acord al inteligenţelor. Aşa este în fond ideea Contractului social care lungă vreme a fost farul revoluţiilor moderne. Puterea constituantă şi mai în general puterea legiuitoare sunt considerate aci ca punere în lucrare a acestui concurs de voinţe printr'o serie de acte libere din cari fiecare angajează responsabilitatea acelora cari îl hotărăsc.

Totuş spiritul revoluţionar merge şi mai departe. El se opune oricărei transacţiuni între puterea constituantă sau legiuitoare şi autoritatea morală a tradiţiei şi chiar la cea ce dreptul positiv numeşte prescripţiune. El pune astfel în cauză drepturile cîştigate şi pînă la principiul ne-retroactivităţii legilor. Drept urmare vedem ivindu-se un îndoit conflict între voinţa colectivă şi obişnuinţa socială precum între Suveranitatea populară şi această tendinţă a naţiunii de a rămînea în fiinţă, tendinţă fără de care n'ar exista adevărată suveranitate naţională.

De aci înainte naţiunea sau spiritul revoluţionar una din aceste două forţe trebue să fie învinsă.

Concepţia autonomistă a revoluţiei îşi datoreşte prestigiul ce l-a exercitat asupra multor conştiinţe înalte, mai ales în ţară latină, faptului că ea atribue alegerea instituţiunilor unor voinţe libere cari ar avea puterea de a învinge rezistenţa unor obişnuinţe născute din adaptarea la nişte instituţiuni nedrepte. Dar o putem convinge de două erori grele, una privind înfăptuirea dreptăţii, alta privind chiar noţiunea de dreptate socială.

Revoluţionarii de tendinţă spiritualistă confundă vădit autonomia morală, adică aptitudinea pentru alegere, cu puterea de a realiza în fapte orice hotărîre luată în mod liber. Autonomiştii cei mai cunoscuţi, Renouvier, Octave Hamelin, Bergson deosebesc lămurit una de alta. Libertatea morală, manifestată prin formarea autonomă a caracterului nu poate fi recunoscută decît voinţei personale luminate de conştiinţa reflectată. Dimpotrivă faptul puterii depinde de un concurs de agenţi voluntari care nu poate fi necondiţional, din cauza solidarităţii ce o presupune chiar între generaţiuni succesive. Dealtminteri observaţia psihologică interzice de a crede că libertatea morală s'ar putea împăca cu unitatea absolută a inteligenţelor, deoarece ea se manifestează prin diversitatea lor şi aptitudinea lor pentru discuţie. Dimpotrivă puterea de a înfăptui hotărîrile libere depinde de o unificare a scopurilor ce şi le propun agenţii voluntari şi ea este totdeauna imperfectă.

Recursul la violenţă este marea primejdie la care pornirea revoluţionară expune voinţa colectivă care, rămasă indiferentă faţă de metoda politică, caută a pune în lucrare puterea constituantă şi legiuitoare. Singurul mijloc de a înfăptui dreptatea este pentru ea autoritatea legilor. Nu se contrazice ea oare în practică dacă pentru a învinge împotrivirile face apel la violenţă ilegală?

Această eroare desvălue o alta, nedespărţită de dispreţul siste-

www.dacoromanica.ro

matic al tradiției care caracterizează spiritul revoluționar. Știm că el face din negarea oricărui respect datorit tradițiunilor și chiar înfăptuirilor strămoșilor, condiția progresului spre dreptatea socială. Are drept la aceasta? A pune această chestiune înseamnă a întreba dacă ingratitudinea generațiilor nouă față de cele ce le-au precedat și le-au format poate fi cea mai bună inițiere într'o dreptate socială mai perfectă.

Adusă la principiul său, dreptatea socială este repartiția proporțională a sarcinilor și foloaselor asociației între membrii ei. Ori, nu este oare adevărat că în raporturile morale cari nasc din succesiunea generațiilor, generațiile vechi sunt acelea cari au avut sarcina de a constitui și de a transmite civilizația cu prețul unor străduințe repetate și a unor jertfe de tot felul și că generațiile nouă sunt acelea cari culeg foloasele?

Pentru a respinge această concluzie trebue de susținut că generațiile vechi lasă moștenire generațiilor nouă sarcini de origine economică, politică și chiar etică, totdeauna superioare foloaselor ce le aduce moștenirea civilizației. In acest caz trebue de făcut procesul civilizației mergîndu-se pînă a o considera, cum o fac Rousseau și Engels, ca un rezultat al erorilor, al egoismului, al cupidității străbunilor. Dar in acest caz spiritul revoluționar face apel la pesimism și cade subt loviturile ce i le dă cu tot dreptul Schopenhauer.

Chiar întemeiată pe ideea autonomiei voirii, Revoluția se prezintă deci ca o ingratitudine colectivă care îmbracă masca dreptății.

IV.

Ce consecințe ar putea trage știința politică din analizele de mai înainte?

Așa cum îl putem observa atît în evenimentele cele mai contemporane cît și în cursul istoriei moderne, spiritul revoluționar pune în luptă două concepții despre mișcarea socială: concepția predeterministă sau fatalistă și concepția voluntaristă sau autonomistă. El cuprinde deci o adevărată *antinomie*. Apropiate de marea problemă a posibilității alegerii instituțiunilor politice și civile, aceste două concepții se distrug una pe alta. Una neagă alegerea reducindu-o la un fel de triare mecanică făcută de forțe sociale în luptă, cu nădejdea de a subordona legile ordinei sociale legilor lumii materiale. Cealaltă opune argumentelor alegerii, adică perfecționării justiției legale mijloacele de a o înfăptui, adică întrebuințarea variată a violenței ilegale, cu riscul de a da pilda violării legilor drept origine pentru autoritatea morală a unor instituțiuni noui.

Nu se poate nădăjdui deci tămăduirea spiritului revoluționar dacă nu se atrage atenția acelora cari îi sunt expuși asupra obiectului însuș ce și-l propun, adică asupra întrebuințării înțelepte și rodnice a puterii pe care o au membrii unei societăți civilizate de a alege instituțiunile.

Studiat în istoria a trei secole a cărei început îl însemnă prima revoluție din Anglia, spiritul revoluționar se arată totdeauna înfrînat

www.dacoromanica.ro

de fapt printr'o impotrivire de natură conservatoare inerentă chiar scopurilor vieţii sociale. Totuş, considerat în sine însuş, spiritul revoluţionar desvălue o tendinţă destructivă a realităţii sociale şi în urmă o patimă bolnăvicioasă mai mult decît voinţa de a alege mai binele. Intrebuinţarea judicioasă a puterii de alegere cere deci întărirea ei.

Posibilitatea alegerii este in raport cu complexitatea organizaţiei sociale şi a evaluării pe care raţiunea comună poate face despre ea. Rezultă de aci că instituţiunile politice propriu zise — legislaţie, jurisdicţie, administraţie generală a intereselor publice — sunt obiectul ei principal. Intinderea alegerii e limitată prin condiţiunile inseşi.

Credinţa in suveranitatea naţională, pe care se sprijină democraţia modernă, departe de a fi afirmarea autorităţii arbitrare a unor majorităţi, se poate deci acorda cu recunoaşterea unor limite ale acestei suveranităţi, aşa cum o sociologie liberată de spiritul de sistem ne face să le cunoaştem.

Aceste limite sunt intrinsece societăţii precum şi extrinsece sau impuse de legile organismului uman cum sunt nutriţia şi reproducţia. Vrem să zicem că ele afectează raportul între neajunsurile inerente oricărui guvernamînt, mai ales sarcinile impuse prin întreţinerea sa şi foloasele rezultînd din securitatea interioară şi exterioară pe care un guvernamînt demn de acest nume poate asigura unei naţiuni.

Cumpăna acestor neajunsuri şi acestor foloase a fost în toate timpurile marea problemă a ştiinţei politice care totdeauna a căutat să reducă la un minim neajunsurile sporind la un maximum foloasele. Democraţia modernă, sau mai bine zis, morala civică a complicat această problemă fundamentală şi iniţială adăogindu-i pe cea a participării tuturora la foloasele civilizaţiei şi pe cea a repartiţiei asupra tuturora a neajunsurilor autorităţii şi ale sarcinilor Statului.

In aceste limite se exercitează şi va continua desigur să se exerciteze alegerea. Dar cercetarea condiţiunilor succesului pe care ni l-am putea făgădui riscă să rătăcească prin două erori. In trecut o eroare rezulta din indiferenţa legiuitorilor şi a şefilor faţă de dreapta împărţire a neajunsurilor şi foloaselor Societăţii. In prezent şi in viitor eroarea de care putem să ne temem este utopia ce ne face să cerem dela o perfecţionare neîncetată a guvernamîntului şi în urmă dela instabilitatea instituţiunilor politice şi civile leacul pentru imperfecţiunle reproşate Societăţii, chiar pentru cele ce depind de imperfecţiunile naturii umane mai mult decît de legile lumii fizice şi de organizaţia vie.

In trecut ştiinţele morale şi critica istorică au spulberat întîia eroare: aparţine de acuma sociologiei s'o înfringă pe a doua.

(Trad. T. B.)

---

www.dacoromanica.ro

„Restaurare şi regresiune"

Studiul d-lui *Gaston Richard* publicat în n-rul de faţă al „Insemnărilor" este urmarea la memoriul D-Sale destinat pentru Congresul Institutului internaţional de sociologie (Paris 1937) şi publicat în „Revue Internationale de Sociologie" (1937, n-rele III—IV) subt titlul *Les rétablissements d'équilibre et la notion de réaction en sociologie.* Pe de altă parte însă, acest studiu se leagă de o lucrare mai veche a d-lui *Richard, Le socialisme et la science sociale*, apărută în 1897 şi care cuprinde o critică a marxismului.

In scrisoarea ce însoţeşte articolul trimis „Insemnărilor" d-l *Gaston Richard* zice: „Dacă, în starea actuală a Europei, e imposibil ca un sociolog să păstreze o tăcere absolută asupra problemelor generale ale ştiinţei politice, fierberea crescîndă a pasiunilor îl obligă să păstreze pe cît se poate nepărtinirea ştiinţei, pentru a nu fi clasat de îndată în unul din cele două mari partide între cari eu văd aci, la pragul războiului civil spaniol, cum prea mulţi oameni luminaţi se lasă împărţiţi. Am crezut că pot supune unui examen logica marxismului, despre care am scris înainte de patruzeci şi unu de ani o carte din care cred a nu avea nimic de retras. Condamnarea ce autorii marxismului o pronunţă fie asupra *Statului* fie asupra *drepturilor omului* este fără îndoială mai puţin cunoscută decum ar trebui să fie. Totaşa, la o distanţă de şasezeci şi şase de ani, eu am crezut că pot vorbi liber despre revoluţia parisiană din 18 Martie 1871 pentru a pune in lumină contradicţia partizanilor ei asupra naturii suveranităţii naţionale şi de a aminti că instituţiunile republicane, încă în vigoare, îşi datoresc naşterea neizbutirii ei. Sunt destul de bătrîn pentru a fi văzut, la vîrsta de zece ani, nu această revoluţie însaş, dar urmările ei nemijlocite în Parisul în ruine şi de a resimţi cu acest prilej cele mai dureroase emoţii".

Vrem să desprindem, spre folosul nostru şi al cetitorilor noştri, gîndul întreg al marelui sociolog francez.

Ştiinţa nu se poate amesteca in luptele de partide. Dar ea trebue să se intereseze de problemele cari agită viaţa politică, ea trebue să le lămurească şi să călăuzească acţiunea. Datoria ei este să caute *adevărul* printr'o cernere şi verificare neincetată a ipotezelor, eliminînd toate erorile şi toate teoriile pretinse ştiinţifice fie că sunt întemeiate pe generalizări pripite sau izvorite din interese individuale sau de grup.

In *Memoriul* prezentat Congresului internaţional de sociologie, d-l *Gaston Richard* ne dă o definiţie precisă a noţiunii de „reacţiune" în sociologie. Arată mai întîiu că positivismul (dela Comte la Durkheim) asimilînd noţiunea ordinei sociale celei a unui echilibru material, ajunge în mod necesar să identifice „reacţiunea socială" cu „reacţiunea mecanică". Problema se lămureşte dacă confruntăm *dinamica socială* a lui Comte cu *etiologia istorică* a lui Cournot. In explicarea *revoluţiilor* se vede bine deosebirea între cele două concepţii. Pentru Cournot revoluţiile, chiar cele mai adînci, cum a fost cea din

www.dacoromanica.ro

1789, sunt accidente istorice, cari se pot ivi în cursul progresului civilizației moderne, pe cînd Comte ne înfățișează evoluția socială ca determinată de legi neschimbate; în această evoluție intervin „crize", faze de transiție, cari nu modifică însă continuitatea. Ori, continuitatea se întemeiază la Comte pe principiul înlănțuirii generațiilor astfel că „morții stăpînesc pe cei vii". Dar atunci faptul revoluției pune positivismului o problemă fără deslegare posibilă.

Dacă considerăm însă societatea ca un produs de voințe, dar de voințe tinzînd în armonie spre scopuri concepute cu mai multă sau mai puțină claritate și cu mijloace mai mult sau mai puțin adecvate, revoluțiile ni se prezintă ca accidente istorice, a căror contingență rezultă din relațiile și activitățile indivizilor, dar cari sunt totodată determinate de condițiunile psihologice ale acestor relații și activități. Intre aceste condiții găsim gîndirea, reflexiunea — deci posibilitatea de intervenție rațională a omului pentru a restabili echilibrul social — printr'o reacțiune împotriva revoluției.

Această reacțiune, chibzuită, rațională, menită să restabilească solidaritatea socială fără a distruge valorile create de generațiile trecute, d-l *Gaston Richard* o numește *restaurație*, deosebind-o in mod lămurit de *regresiune*, care înseamnă întoarcerea la o formă primitivă de solidaritate prin jertfirea cuceririlor civilizației.

Orice societate reacționează împotriva tulburării solidarității. Trebuința de „securitate" e imanentă societății, începînd cu familia în care predomină grija pentru asigurarea posterității pînă la formele complexe, cum e Statul, unde apărarea împotriva dușmanilor națiunii nu îngădue ruperea legăturilor de solidaritate. Această reacțiune socială spontană și naturală a societății poate fi condusă, dirijată spre restaurare, evitîndu-se revoluția, adică desfășurarea unui proces determinat de forțe oarbe, între cari și pasiunile omenești. Acest proces se termină cu o reacțiune care înseamnă însă regresiune, adică revenirea la o formă primitivă de solidaritate, după distrugerea a ceea ce a creat civilizația.

In studiul asupra *Spiritului revoluționar*, d-l *Gaston Richard*, desvălue cu o pătrundere vrednică de toată admirația noastră, contradicțiile socialismului revoluționar care, deși neagă posibilitatea intervenției acțiunii conștiente, susținînd că „revoluția" se desfășoară cu necesitate pînă la termenul final de constituire a unei societăți egalitare, ațîță totuș pasiunile învinuind generațiile trecute că au îngăduit exploatarea și parasitismul.

E vădit însă că revoluția socialistă nu este decît o reacțiune regresivă, întoarcerea la o formă primitivă de solidaritate, la *comunism*, la înăbușirea oricărei inițiative individuale, înlocuindu-se solidaritatea liber consimțită și creatoare de valori printr'un conformism social întemeiat pe constrîngere.

Orice reacțiune socială, fiecă tinde spre restaurare sau că împinge spre o mișcare revoluționară regresivă, este urmarea unei ruperi de echilibru, a unei zguduiri a solidarității. Cauza principală a acestei desechilibrări este *parasitismul*, deslănțuirea egoismelor individuale și de grup și răsturnarea ierarhiei sociale.

www.dacoromanica.ro

In cartea sa *Socialismul și știința socială*, d-l *Gaston Richard* analizează aceste procese, verificînd ipotezele sale totdeauna cu ajutorul istoriei. Parasitismul ivit în societatea feodală a dat naștere unei reacțiuni restauratoare dar în acelaș timp și unei mișcări revoluționare. *Liberalismul burghez* cuprinde în sine ambele aspecte.

Reacțiunea restauratoare a dat naștere statului liberal burghez, cu mari posibilități de creare liberă și progres. Dar, în domeniul economic mai ales, liberalismul a alunecat în individualism proclamînd principiul liberei concurențe. De aci s'a născut o nouă clasă parasitară, o nouă rupere a echilibrului, care a desprins iarăș o reacțiune, avînd și ea cele două aspecte, din cari unul e reprezentat prin socialismul revoluționar.

„Cauza răului social, zice d-l Richard, nu poate fi decit concurența economică nelimitată, deoarece fenomenul patologic este formarea unei clase de parasiți. Prostituata, cerșitorul, vagabondul, hoțul, escrocul, cămătarul, comerciantul fraudator, lansatorul de afaceri veroase și politicianul corupt sunt parasiți cari se țin de mînă mai mult decît s'ar crede și cari constituesc, după energica expresie a lui Ferriani, o adevărată *camorra*«.

Concluzia la care ajunge autorul este următoarea: „Dacă dăm numele de liberali apărătorilor unui regim de liberă discuție politică, judiciară și științifică și ai unei cooperații contractuale, nu ne îndoim că liberalii nu vor părăsi într'o zi în mod definitiv doctrina individualistă ce le-au lăsat-o ca moștenire filosofia secolului XVIII, tradiția feodală a Angliei și imitarea rău înțeleasă a Americei saxone. Dealtminteri, ei nu se vor putea desbăra de această necesitate. In politică, a zis Spencer, maestrul lor, *condițiunile* sunt mai presus decît *intențiunile*. Ori regimul liberei discuții, amenințat de regresiune prin desvoltarea militarismului european, nu poate fi apărat decît dacă clasele muncitoare părăsesc cauza lui. Dar proletariatul nu poate fi raliat decît la o concepție lărgită despre justiție, decit la o formă de Stat liberal care, scutindu-l de parasitism și de concurența nelimitată, va tămădui încetul cu încetul relele cu privire la cari socialismul nu este decît conștiința lor confuză și remediul lor iluzoriu«.

Aceste rînduri au fost scrise de d-l *Richard* în cartea sa publicată în anul 1897. De atunci înfățișarea politicei europene s'a schimbat cu mult. Problema care se pune acuma este, dacă Statul liberal, burghez, mai poate găsi posibilitatea de a-și dobîndi echilibrul prin puterile sale proprii, dacă parasitismul, acea *camorră*, se poate înlătura fără o reacțiune „regresivă«. „Regresivă" din punct de vedere al *liberalismul clasic*, care în teorie ar fi dispus să pună reacțiunea de dreapta și pe cea de stînga pe acelaș plan, întrucît amîndouă duc la »constrîngere«.

D-l *Gaston Richard*, cum e și natural, nu pune problema în acest fel. Dar o lămurire a ei se poate desprinde din studiul său asupra *Restabilirii echilibrului*, unde arată că »ceea ce este o

www.dacoromanica.ro

restaurație pentru unii poate fi o regresiune în ochii celorlalți", dar că »temeiul deosebirii sale trebue confirmat, legat de condițiuni bine definite«.

Din articolul asupra spiritului revoluționar publicat în această revistă se pot desprinde indicii care este metoda politică în stare să evite regresiunea fără a renunța la o reacțiune restauratoare, viguroasă, conștientă și păstrătoare a valorilor create de generațiile trecute.

La noi liberalismul a luat de mult forma unui parasitism sălbatec și pe lîngă parasiții numărați mai sus constituiți în *camorră*, s'au ivit și parasiții internaționali cari sunt totodată și agenții spiritului revoluționar — așa ca și în Franța de azi.

Reacțiunea restauratoare e reprezentată la noi prin *Legiune*. Legiunea este antirevoluționară, tradiționalistă, deșteptînd și coordonînd toate forțele creatoare ale națiunii — ceea ce am demonstrat și vom mai demonstra în revista noastră.

Lucrările d-lui *Gaston Richard, chiar prin caracterul lor de desăvîrșită obiectivitate științifică*, ne înlesnesc de a găsi o formulare clară a doctrinei naționaliste care stă la baza mișcării de restaurare a solidarității romînești, la baza reacțiunii legionare împotriva spiritului revoluționar marxist.

Sociologia franceză, adevărata sociologie franceză, al cărei ilustru reprezentant este d-l *Gaston Richard*, a cucerit spiritul tineretului romîn însuflețit de dorința de a vedea cele două țări surori și aliate ferite de primejdiile unei revoluții distrugătoare și înaintînd neîncetat pe calea progresului.

Traian Brăileanu

Inițiative pentru asigurarea „viitorului neamului"

I.

Luna Iunie vine cu o supriză. Șefii de partide iau inițiativa înființării unei noui asociații universitare. Nu ne aducem aminte să mai existe vre-o asociație, afară poate de francmasoneria desființată, în care să intre atîția șefi de partide. Și anume guvernul și șefii de partide au observat că studențimea e săracă. Studențimea, „viitorul neamului", nu trebuie să trăiască în sărăcie. Guvernul o va ajuta. Nu e rău să spunem câteva cuvinte, pentru a păzi inițiativa de compromitere.

Ne vom aduce mai întîiu aminte că nu mai departe decît acum cîteva luni existau încă în toate centrele universitare asociațiuni economice cari asigurau pe deoparte viața studenților, iar pe de altă parte îi deprindeau pe tărîmul economic, unde neamul nostru e atît

www.dacoromanica.ro

de slab reprezentat. Guvernul a desființat aceste asociații. Studenții nu se mai pot administra singuri, deoarece începuseră a deveni prea independenți și liberi.

Acum două luni li se rîdicară studenților drepturile politice, precum și drepturile de a se constitui în asociațiii economice și de orice alt fel. Studenții sunt azi o categorie de oameni cari nemaiputînd deveni liberali sau măcar democrați, nu pot avea drepturi ci numai datorii. Dar iată că după două luni șefii de partide iau „inițiativa" de a constitui o nouă asociație, care pentru moment nu există decît în inițiativă și fără studenți, dar cu scopul de a ajutora studențimea cu bani. Ne-am putea întreba: care studențime? Cea săracă și „meri'tuoasă" nu, căci aceea e „extremistă". Dăunăzi s'au împărțit burse de către „forurile universitare" și cu siguranță că tot ele vor împărți și fondurile adunate în ziua de 8 Iunie pentru studențime. Aceste foruri au căutat cu lumînarea studenți neextremiști, pentru a le da burse. Pe cei extremiști neputîndu-i elimina imediat, căci toți erau „meri'tuoși" și-și dăduseră examenele la timp, îi elimină pe încetul pentru „desordini". Așa încît asociația universitară va aduna fonduri pentru ca să readucă prin ele la „ordine" studențimea. Scopurile asociației pot fi mai largi și ascunse, ea poate tinde să devie un fel de Uniune Națională a studenților romîni, care Doamnă Uniune să fie controlată de alte Doamne. Pentru moment e nevoie de bani. Deci desființăm organizațiile și le clădim la loc pe altă bază, aceea pe care o dorim, noi politicienii, nu aceea pe care o vrea studențimea. De ce?

Viața universitară a fost, mai ales începînd cu secolul al XIX-lea, pretudindeni un barometru pe care se pot ceti variațiunile istoriei. Și lucrul acesta e cunoscut de clasa noastră conducătoare. Așa dară îndrăznind să se uite la barometru, ea a observat, că se apropie furtună. Ca o doamnă copilăroasă ce e, domnia-sa s'a supărat pe barometru crezînd că el aduce furtuna. Și în loc să se pregătească pentru inevitabila furtună ea s'a apucat să dea cu copita'n barometru.

Intîlnim această mentalitate și la Leiba Zibal din o Făclie de Paște, care se supără pe ceasornicul ce-i arată că timpul fatal se apropie, și-l izbește. In cazul clasei conducătoare dela noi ce să fie: copilărie sau frică? Oricum, politicienii noștri își fac curaj; înainte de desnodămînt ei construesc acum un nou barometru care va trebui să arate numai vreme frumoasă.

Ne-am permis această observație critică pentru o inițiativă aprobată de toți șefii de partide. Am dat o interpretare care privește indeosebi Guvernul, dar care acum trebuie să facă atenți pe toți aceia ce se gîndesc la »ridicarea« Universităților noastre. Căci e bine să se știe că nu prin măsuri economice se poate „îndrepta" criza politică din Universități. Dar ni se va spune: se iau doară și măsuri politice. Da, dar toate acestea sunt măsuri pentru a menținea cauza care produce »dezordinile« din țară. Și canza aceasta e de natură morală mai întîiu, pe urmă politică și economică. Șefii de partide să binevoiască a constitui deci asociațiuni profund morale și

www.dacoromanica.ro

nu intre studenţi unde un plan moral ridicat există întotdeauna, ci acolo unde ar trebui să existe şi nu e deloc.

II.

Tot în luna Iunie, d-l prof. Bădărău dela Universitatea din Bucureşti, savant cu renume mondial, care s'o spunem dela început nu e legionar ci naţional-ţărănist, auzind de iniţiativa şefilor de partide a crezut că e momentul să o complecteze în sensul luptei pe care d-sa o duce dela războin încoace. D-l profesor Bădărău de fapt nu face politică ci ştiinţă. E apoi unul dintre cei mai pricepuţi organizatori ai laboratoarelor ştiinţifice. E poate la noi singurul care a înţeles importanţa laboratoarelor ştiinţifice. Şi de data aceasta d-sa vine cu iniţiativa de-a se forma o asociaţie care să dea ajutoare laboratoarelor şi bibliotecilor. Căci oricît de bine hrănit va fi studentul, cu ce se va alege dacă îi vor lipsi cărţile de studiu şi instrumentele cele mai elementare de laborator?

Dar iniţiativa aceasta, venind dela un om care ştie ce vrea, are o importanţă mult mai mare decît pare la prima vedere. Aci e de fapt în joc viitorul neamului. La noi încă nu s'a gîndit nimeni la măsuri serioase de apărarea Patriei. Pînă acum am procurat armament dela diferite firme străine. De doi ani s'a pus problema industriei naţionale de armament. Inţelegînd prin »naţional«, construit în ţară, ceea ce nu e deajuns. Intr'adevăr pentru apărare ai nevoie de o armată bine instruită şi bine echipată. Ai nevoie de muniţie, de armamentul cel mai modern. Problema modernizării armamentului e pe cît de importantă pe atît de grea. In timpul războiului se fac de fapt cele mai numeroase perfecţionări. O invenţie poate decide de soarta războiului. E cunoscută importanţa descoperirii gazelor asfixiante în timpul războiului, a perfecţionărilor în aviaţie, a descoperirii tancului etc. Toate aceste descoperiri şi cercetări necesită laboratoare şi oameni experimentaţi, pregătiţi în timp de pace. In Anglia cind s'a pus problema înarmării, anul trecut, guvernul a cerut dublarea fondurilor pentru laboratoarele de fizică, chimie şi medicină. E ştiut că acolo întregul Minister al Instrucţiunii e întreţinut de particulari. Laboratoarele primesc fonduri imense dela industriaşii englezi. Aceştia au şi dece se gîndi la apărarea Patriei, şi cu dragă inimă au dublat fondurile la apelul guvernului. La noi cine să se gîndească la apărarea naţională, la înzestrarea laboratoarelor, la dirijarea lor. Guvernul de zece ani încoace reduce subvenţiile acordate loboratoarelor şi le-ar desfiinţa cu dragă inimă din motive bugetare.

Industriaşii noştri nu sunt romîni, pentru ei: ubi bene ibi patria, deci pentru care chilipir să se gindească ei la apărarea naţională. Politicianii adună bani albi pentru zile negre pe cari speră ei să le trăiască în Elveţia. O mare firmă romînească, care ar trebui să se gîndeasaă mai ales la apărarea naţională, se spune că ar fi depus în băncile din Elveţia şase miliarde de lei. Ce nu s'ar putea face cu aceşti bani?

www.dacoromanica.ro

Aşa dar iniţiativa aceasta atît de importantă a d-lui profesor Bădărău trebuie să se îndrepte tot către biet romîn săracul, care n'are miliarde, dar ar da mai de grabă un leu pentru apărarea naţională, decît industria „naţională" a lui Auşuitt, Malaxa şi ceilalţi.

Nu e vorba de invenţii geniale, pentru premiul Nobel, ci de o elementară pregătire ştiinţifică a cît mai multor elemente capabile să facă faţă într'un laborator în timp de războiu. Şi aceasta deocamdată e mai necesar, — căci războiul nu ne aşteaptă pînă vom fi gata — decît toate asociaţiile cari adună fonduri pentru „ordonarea" studenţimii.

George Macrin

REVISTA CĂRŢILOR.

Publicaţiile Comitetului italian pentru studiul problemelor populaţiei. Ca organ periodic al acestui Comitet apare revista *Genus*, despre care am dat cîteva informaţiuni în unul din numerele trecute. Comitetul a publicat actele Congresului internaţional de studii asupra populaţiei, ţinut la Roma de la 7 pînă la 10 Septemvrie 1931. Textele comunicărilor şi ale rapoartelor au fost tipărite în zece volume, avînd în total LXVIII+6208 pagini.

O altă publicaţie de mare interes o formează izvoarele arhiviatice pentru studiul problemelor populaţiei pînă la 1848. Au apărut deja patru volume relative la trei zeci şi patru oraşe italiene principale. Partea a doua a operei se află sub tipar. Ea va cuprinde date din arhivele altor o sută şaşe zeci de oraşe, mai mici. Pînă acum au fost scoase de sub tipar volumele cari se referă la provinciile Abruzzi, Molise, Puglia, Campania, Lucania, Calabria şi la Insule.

Sub conducerea Comitetului italian pentru studiul problemelor populaţiei au fost publicate mai multe cercetări (cărţi) asupra diferitelor populaţii mai ales africane şi orientale. Lucrările acestea formează o colecţie în trei serii, bazîndu-se, ca metodă, pe cercetarea demografică şi plecînd de la concepţia sociologică biologistă a profesorului Corrado Gini. Ele urmăresc verificarea ipotezelor formulate în operele acestuia. De exemplu : amestecul de populaţii sub înfăţişarea lui negativă, decadenţa populaţiei băştinaşe ; scăderea şi creşterea numărului populaţiei, factorii cari le influenţează, etc.

In prima serie a acestei colecţii au apărut următoarele cărţi : Enrico H. Sonnabend, *L'espansione degli Slavi;* Reuben Kaznelson, *L'immigrazione degli Ebrei in Palestina nei tempi moderni;* Enrico H. Sonnabend, *Il fattore demografico nell'organisazione sociale dei Bantu* (cu o prezentare de Corrado Gini) ; Dino Camavitto, *La decadenza delle popolazioni messicane al tempo della Conquista* (cu o prezentare de C. Gini) ; Corrado Gini, *Saggi di demografia.*

www.dacoromanica.ro

Seria a doua cuprinde: Carlo Valenziani, *Il problema demografico nell'Africa Equatoriale* (volumul a apărut în colaborare cu Institutul de Statistică al Univ. Regale din Roma); Paola Maria Arcari, *Le lingue nazionali della Confederazione Elvetica ed il loro spostamenti attraverso il tempo* (Volum apărut in colaborare cu Institutul de Statistică al Univ. Regale din Roma); Lidio Cipriani, *Considerazioni sopra il passato e l'avvenire delle popolazioni africane* (prefaţă de C. Gini), volum apărut în colaborare cu Societatea Italiană de Genetică şi Eugenetică.

In seria a treia au apărut: Radhakamal Mukerjee, *Le migrazioni asiatiche* (introducerea de C. Gini); Wilton Marion Krogman, *L'Antropologia fisica degli Indiani Seminole dell'Oklahoma* (cu o prezentare de Corrado Gini).

Dintre acestea ne vom opri la două volume: E. H. Sonnabend: „Factorul demografic în organizaţia socială a (populaţiei) Bantu" şi Dino Camavitto: „Decadenţa populaţiilor mexicane în timpul Cuceririi".

Ceea ce deosebeşte profund şcoala italiană de cea franceză (Durkheim, Levy-Bruhl) este că studiile celei dintii sunt făcute la faţa locului... Apoi, punctul de vedere al sociologiei franceze este sociocentrist, populaţiile exotice sunt considerate sub raportul mintal, religios-social, într'un mod pur, fără a considera şi celelalte aspecte ale vieţii sociale (economicul, biologicul). Şcoala italiană priveşte viaţa societăţii neevoluate mai ales sub raportul demografic, biologic. In societăţile mai puţin evoluate rolul factorului biologic se poate desprinde mai uşor, el apare mai evident decît în societăţile evoluate, complexe. Astfel între cauzele războiului şi problema demografică în triburi se poate sesiza în mod precis o strînsă şi imediată reciprocitate. Triburile au tendinţa manifestă, conştientă, de-a creşte ca număr al indivizilor. In caz contrar ele sunt învinse şi asimilate biologic de către tribul mai puternic, aflător în vecinătate.

In consecinţă există o „conştiinţă demografică a omului primitiv", care se traduce printr'un adevărat sistem de tradiţii şi instituţii bine conservate pentru a favoriza creşterea populaţiei.

Cercetările autorului asupra populaţiei Bantu au fost făcute la faţa locului (Africa Sud-Estică) şi au durat trei ani. El împarte populaţiile Bantu în şase grupuri, după criteriul practic al cercetărilor: 1. Bantu Nord-Orientali, locuind în Kenya; 2. Bantu Lacustrini, cari ocupă Uganda şi o parte din Tanganika in jurul lacului Victoria; 3. Bantu Orientali din Tanganika, Africa Orientală Portugheză şi Rodesia de Nord; 4. Bantu din Africa Centrală, parte din Rodesia septentrională, din Angola şi Congo; 5. Bantu Occidentali din Congo şi Camerun; 6. Bantu Meridionali.

Metoda demografică, utilizată în această carte, trebue bine deosebită de etnologia modernă. Aplicarea metodei demografice în studiul popoarelor zise primitive este o noutate. Ceva ce nu s'a mai făcut. Această demografie însă trebue înţeleasă în sensul ei larg (integrală), deci ca o analiză completă a elementelor, cari pot influenţa direct sau inderect înfăţişarea numerică sau dinamică a populaţiei.

www.dacoromanica.ro

Autorul subliniază greutățile de cercetare demografică, atît din cauza ținuturilor puțin umblate, — căci cercetările trebue întreprinse în locuri depărtate de centrele cu Europeni, — cît și din cauza dificultăților de-ași procura date sigure. Aci intră neincrederea negrilor, suspiciunea, misterele religioase, cari nu pot fi cunoscute decît de inițiați, preconcepții și impedimente ca cel al numărării, al ignoranței, al vicleniei.

Starea demografică depinde de factori multipli. Astfel de religie. Credința lui Bantu poate fi numită ancestrolatră. Problema morții și mai ales a spiritelor celor cari au dispărut dintre cei vii îi neliniștește necontenit sufletu[1]. Spiritul celui ce a murit fără să fi lăsat urmași are o soartă tristă. Pentru a împăca spiritul rătăcitor, tatăl va trebui să se căsătorească, iar copiii astfel născuți, vor fi considerați ca fii ai celui mort. Familia poligamă și numeroasă este idealul tribului Bantu.

În linii mari cartea D-lui Sonnabend sistematizează datele ei după o schemă, care enumeră cele mai importante momente și date ale vieții sociale bio-demografice. Astfel se dau amănunțite uneori poate prea detaliate... informațiuni asupra familiei triburilor Bantu, a idealului de soție, se analizează funcția socială a dotei, raportul numeric între sexe (statistică), raportul biologic între acestea, tabuul în viața matrimonială, sterilitatea, văduvia, reducerea și creșterea prolificității, avortul, infanticidiul, mortalitatea infantilă și disciplinarea vieții sexuale. Toate aceste probleme sunt pe larg expuse, comparînd situația la diferite triburi. Este o pătrundere în pulsul vieții sociale neevoluate, oferind un material foarte prețios pentru studiul societății în genere.

Lucrarea D-lui Dino Camavitto „Decadența populațiilor Mexicane în timpul Cuceririi" se incadrează in aceeași școală a lui Corrado Gini; ca metodă, ca se folosește și de datele istorice. Se cercetează aci cauzele, cari au dus la continua dispariție a populațiilor mexicane băștinașe. In primele capitole se dau generalități istorice și antropologice cu privire la originea și așezarea popoarelor din America centrală, înainte de cucerirea acesteia de către Cortes. Autorul aderă la teoria, care consideră că popoarele Americii centrale sunt venite de la Nord, avîndu-și patria originară in Asia. Ceea ce trebue reținut este că ele fac parte din rase vechi.

Cunoașterea istorică a vieții acestor popoare întîmpină greutăți mari. Și astăzi încă arhive întregi de manuscrise ale primilor misionari zac in pivnițele ordinelor călugărești, fără ca documentele să fi fost utilizate. Parte din aceste importante manuscrise autorul le-a întrebuințat pentru prima dată. O călătorie de studii în Mexico a fost deasemenea binevenită.

În epoca precortesiană au ajuns la o desvoltare importantă mai multe dintre populațiile Mexicului de azi. Intre aceste se desvoltară imperiile Aztec, Toltec. Aci înflori prima și a doua civilizație Yucatecă.

In desfășurarea vieții imperiului Aztec s'au putut constata simptome de decadență, de îmbătrînire, chiar înainte de venirea albilor.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare declinul era acum început. Acest declin se observă în scindarea societății prin lupta între aristocrație și clasa de jos, cît și prin desolarea vieții familiale și sexuale.

Totuși la venirea albilor populațiile băstinașe erau de-o densitate, care a uimit pe cuceritori. In cinci zeci de ani însă, după impetuoasa cucerire a Spaniolilor (1520—1570), populația scade de la nouă milioane la patru și jumătate. Deci cu cinci zeci de procente. Fenomen unic în istoria popoarelor; pentru sociologie un fapt demn de toată atenția.

Inainte de-a analiza cauzele acestei catastrofe demografice este prezintată situația demografică precortesiană, morala și religia populațiilor. Intre morală și religie erau interesante distonanțe, întrucît morala era apropiată chiar de cea creștină, dar zeitățile reprezentau duhuri rele, cari cereau mii de jertve omenești pentru fiecare an. Viața sexuală era reglementată prin norme rigide în timpurile de înflorire. Ca formă de familie era poligamia. Practicile limitatoare ale naşterilor, avortul, se uzau foarte rar, în schimb, epoca mai depărtată aducea dovezi pentru o natalitate exuberantă.

Contactul cu albii a fost profund nefast. Mai întii războaiele de cucerire avură un efect demoralizant și distructiv. Reaua administrație condusă de tot felul de aventurieri spolia fără milă această desarmată populație. S'a produs, apoi, o schimbare de viață cu efecte puternice: alte animale de muncă, aduse din alte țări, alt sistem de cultivare a plantelor și a pămîntului, altă muncă, altă ordine socială. Misiunile religioase predicau creștinismul, de fapt nu produceau decît scepticismul Indienilor, căci aceștia văzîndu-se supuși, începură să creadă că i-au părăsit zeii strămoșilor.

Aducerea negrilor, mai rezistenți și mai puțin mindri. a avut efecte și mai detestabile. In afară de aceasta, o lovitură definitivă dădură drogurile Europenilor și mai ales bolile epidemice și contagioase venite din vechiul continent. Așa epidemia vareolei făcu adevărate dezastre, decimînd populația indigenă. O boală necunoscută și absolut nouă în America. Ceea ce măria proporțiile dezastrului ca moral, era faptul că deși alături de Indieni, albii nu se îmbolnăveau. Se părea că într'adevăr zeii Aztecilor i-au părăsit, iar albii se bucură de-o proteguire specială a zeilor lor. A urmat fenomenul numit de Englezi „psychological despair“, o pierdere a oricărui moral, o disperare colectivă, care se manifestă prin oprirea voită a înmulțirii familiilor, prin retrageri în munți și ținuturi necunoscute, pentru a nu mai auzi de „lumea nouă“.

Amestecul intre albi și pieile roșii a dat o nouă populație, care nu e nici albă nici indiană. Declinul început al Indienilor înainte de venirea Europenilor nu s'ar fi putut opri decît prin amestec și reviviscență cu alte populații, de aceeași culoare a pielii, și cu un fel de viață nu prea depărtată de cea a lor. Cuceritorii veniți de peste ocean au produs, prin contactul lor, căderea definitivă a populațiilor băștinașe.

Vedem din cuprinsul ambelor cărți recenzate că sociologia lui

www.dacoromanica.ro

Corrado Gini s'a desvoltat ca o şcoală, în care discipolii continuă şi cercetează în parte ipotezele maestrului. Cele mai multe cărţi publicate în colecţia *Comitetului italian pentru studiul problemelor populaţiei* sunt prefaţate de sociologul italian, care a imprimat o direcţie bine distinctă acestor studii.

Şi în ce priveşte activitatea Comitetului italian, ca şi în atîtea alte activităţi ştiinţifice italiene de azi, între preocupările teoretice şi cele naţionale politice, există o paralelă productivă. Ajunge să mai adăogăm din informaţii personale că D-nul Dr. Dino Camavitto peste cîteva luni se va afla în Abisinia pentru studii demografice şi sociologice.

Leon Ţopa

REVISTA REVISTELOR.

A apărut o nouă revistă *„Romînia Eroică"*, revistă pentru promovarea romînismului. Redacţia şi administraţia Cluj, str. V. Goldiş 18/b. Director: *Ion Colfescu-Delaturda*. Abonament anual: 250 lei. Revista apare la 20 a fiecărei luni. Anul I, Nr. 1 (Mai 1937) cuprinde: *Ştefan Meteş*, Secuii nu sunt Unguri (Datoria statului romîn faţă de Secui); *Dan Rădulescu*, Problemele economice şi spiritualitatea naţionalistă; *I. Colfescu-Delaturda*, Intre noi şi Unguri, Răspuns Contelui Bethlen; *Horia Stanca*, 1848 — un moment pierdut pentru instăpînirea romînismului în Ardeal; *Maria D. Rădulescu-Moga*, Bunea Vătămanul (Fragmente din romanul istoric „Fraţii de Cruce"); *Şt. Peneş*, Ne lipseşte clasa de mijloc; *At. Motogna*, Spre o nouă lume.

Numele directorului revistei, autorul cărţii „Spirit şi materie", precum şi numele colaboratorilor ne arată că avem în faţa noastră inceputul unei noui ofensive a Ardealului naţionalist. Urăm revistei viaţă lungă şi succes deplin.

Revista *Rînduiala*, Vol. II, Caetul 4, se prezintă cu un capitol din noua lucrurare a d-lui *Lucian Blaga*, „Geneza metaforei şi sensul culturii" (vol. III din „Trilogia culturii") gata de tipar; capitolul poartă titlul „Aspectele fundamentale ale creaţiei culturale". Al doilea studiu este al d-lui *Vasile Băncilă*: Sensul culturii şi „culturalizarea" satelor (partea a II-a).

Ideia Romînească, An. II, Nr. 3, are studii temeinice şi străbătute de năzuinţa de a da cugetării romîneşti o structură clară şi distinctă. „Revoluţia aşezării romîneşti" (de *Alexandru Bassarab*, *Pavel Costin Deleanu*, *Valentin Hoeflich*, *Horia Stamatu*, *Mihail Urzică*, *Gheorghe Vânătoru*, *Geo Zlotescu*) atacă problema arhitecturii romîneşti. Spiritul internaţionalist, iudaic, tinde şi la noi (mai mult decît oriunde) să înăbuşe desvoltarea creaţiunii artistice naţionale şi în domeniul arhitecturii. Şi în acest domeniu trebue să ne regăsim pe noi înşine. Tehnica modernă nu îngădue o intoarcere la formele vechi, dar ea nu poate impiedica o exprimare a specificului naţional în tipare noui, o împăcare a tradiţiei cu tendinţele noui, moderniste.

www.dacoromanica.ro

Pentru sociologie însemnăm studiul d-lui *D. C. Amzăr*, Un muzeu social (Dela Le Play şi Hazelius la Dimitrie Gusti). D-l Amzăr prin studiile sale critice, obiective şi temeinice, privind „şcoala sociologică din Bucureşti“ aduce sociologiei romîneşti un mare serviciu. Dacă „şcoala“ bucureşteană va ţinea seama de observaţiile d-lui *Amzăr* (şi cu timpul va trebui să ţină seama de ele), ea va putea străbate spre înfăptuiri rodnice şi spre o organizare într'adevăr ştiinţifică a cercetărilor sociologice. Studiul d-lui *Ernest Bernea* privind „Muzeul romînesc etnografic“, apărut în broşură, a izvorit şi el din această năzuinţă a tinerilor ieşiţi din şcoala sociologică bucureşteană cari îşi dau seama că această şcoală trebueşte oprită de a se împotmoli într'un dogmatism naiv şi de a se compromite prin nejustificate şi uneori ridicule pretenţii de originalitate şi chiar de „genialitate“ ale şefului ei. — D-l *Pavel Costin Deleanu* vorbeşte despre Legiune şi despre luptele cari au dus la înfiinţarea ei. Frumoase gravuri de Alex. Bassarab Arhanghel romînesc — Ion Moţa, la versurile „Inchinare Arhan-(ghelui“ de Horia Stamatu) şi de Geo Zlotescu (Legiunea biruitoare: Căpitanul, Ion Moţa, Vasile Marin, Tudose Popescu).

In *Curierul*, excelenta revistă ce apare la Sibiu, str. Turnului 33, o curajoasă notă de *Vasile Pascu* „Pe margineu unui proces“.

Revista *Prometeu* (Braşov, str. Calvin 8) prin pana d-lui *Nae Ieremia* adresează în articolul „Cenzura şi tineretul verde“, cîteva întrebări bine formulate „cenzurii“, care, la Braşov, pare a fi mai indulgentă decît în dulcea Bucovină. — *Jurnal de Psihotehnică*, vol. I Nr. 3, cuprinde următoarele studii: Corp şi caracter de *C. Rădulescu-Motru*; Introducere la o orientare profesională în şcoala romînească de *Ion Georgescu*; Selecţia profesională a educatorilor de *I. Sulea Firu:* Principii de docimologie de I.-M. Nestor; Inspecţia şcolară în lumina psihotehnicei de *Vasile Pavelco;* Psihotehnică şcolară de *Lenormanda Benari;* Sugestii din activitatea psihotehnică şcolară de *Maria Vartic*. — In *Europäische Revue*, Mai 1937, d-l C. *Rădulescu-Motru* pnblică un studiu „Psychologie des rumänischen Volkes“ (Psihologia poporului romîn). Porneşte dela premise greşite şi ajunge la concluzii cu desăvârşire inacceptabile. Psihologia socială, expune autorul, trebue să se adapteze finalităţii spirituale în care se desfăşoară istoria poporului de care se ocupă; ea este deci dependentă de idealul ce şi-l imaginează acel popor. La popoare cu o cultură veche şi autohtonă dificultăţile ce i se opun psihologiei sociale pot fi învinse în parte dacă idealul e ancorat în instituţiunile lor. La popoare cu o cultură mai tînără şi neautohtonă dificultăţile sunt mari, ba chiar de neînvins. Acesta este cazul psihologiei sociale a poporului romîn. Aşadar, conştiinţa poporului romîn e lipsită de un ideal conducător, ea nu-şi dă încă seama de direcţia spiritualităţii sale. De aceea, la urmă, nici tineretul nu ştie ce vrea etc. Ne întrebăm nedumeriţi: de unde acest pesimism şi această confuzie între concepţia şi viaţa unei elite decadente şi politicianizate şi cea a *naţiunii* care năzueşte doar să-şi creeze o nouă elită cu un ideal foarte bine definit? Că acea elită veche nu ştie ce vrae, e clar, deoarece e iudaizată şi prinsă în curentele internaţio-

www.dacoromanica.ro

naliste. Dar noua elită şi tineretul înaintează în direcţia bine fixată de vechea şi trainica cultură romînească. Dacă această cultură n'ar fi existat şi n'ar fi încă vie, Romînii din Ardeal, Bucovina, Basarabia ar fi pierit de mult. Ceea ce sociologii şi psihologii din Iaşi şi Bucureşti ar trebui să înţeleagă în sfîrşit. — *Iconarii* continuă lupta pentru biruinţa steagului verde. *George Macrin, George Anton, Vasile Posteucă, Barbu Sluşanschi, Ion Negură, George Drumur* scriu pagini frumoase în Nrul 9, 1937.

In *Revue Internationale de Sociologie* An. 45, Nr. III—IV, un prea interesant studiu al d-lui *André Joussain*, „La déformation professionelle". Profesiunea influenţează totdeauna asupra caracterului adaptîndu-l la o ocupaţie determinată care cere un anumit fel de a gîndi şi acţiona. Această adaptare poate merge pînă la o adevărată *deformare*. Dar trebue să deosebim de această deformare, care stă în desvoltarea şi exagerarea unor anumite defecte, de mlădierea *(pli)* profesională unde avem o exaltare a unor însuşiri naturale (spirit de ordine şi de metodă, probitate intelectuală, stăpinire de sine, vitejie). Deformări profesionale găsim în toate ocupaţiunile, la profesori, avocaţi, militari, magistraţi. Individul adaptîndu-se unor condiţii de viaţă potrivite profesiunii sale, riscă de a nu mai fi adaptat la condiţiile generale ale vieţii în societate. Indatoririle profesionale intră adeseori în conflict cu datoriile morale; conştiinţa profesională poate întuneca uneori în parte conştiinţa morală. „Respectul şi ascultarea de ordinele primite cari sunt virtuţi ale militarului îl pot împinge să săvîrşească, fără remuşcări, fapte potrivnice umanităţii".

Primejdia deformării profesionale este invers proporţională inteligenţei şi conştiinţei morale şi direct proporţională conştiinţei profesionale. Ea se poate evita, cînd individul e inteligent, print'o cultură vastă, prin autocritică, prin contactul cu oamenii de altă profesiune.

Deformarea profesională e întărită prin spiritul de corp, prin perpetuarea profesiunii în familie (d. ex. la magistraţii francezi în sec. XVIII). O astfel de organizaţie profesională devenind Stat în Stat, poate contribui la desechilibrarea societăţii. In revoluţia franceză magistraţii şi avocaţii au contribuit mult la exaltarea spiritului revoluţionar. Avocaţii uniţi cu profesorii sunt în mare parte vinovaţi de compromiterea regimului parlamentar. „Un profesor excelează prin a pune o chestie la punct şi a o expune ordonat şi clar; un avocat ştie să constitue dosarul unei afaceri şi să prezinte în lumina cea mai bună argumentele pentru o teză dată sau contra ei. Dar cel dintîiu e obişnuit să vorbească înaintea unui auditoriu dispus de înainte să-l creadă; profesorul e obişnuit să mişte în domeniul ideilor pure, ceea ce-i îngădue să se înpotmolească într'o eroare fără ca experienţa să-l deştepte la realitate".

Altfel oamenii practici: agricultorul, comerciantul, inginerul etc. Avocatul „obligat prin meserie de a pleda cauzele rele ca şi cele bune şi de a face să pară bune cele rele, se mulţumeşte adeseori cu o aparenţă de dreptate". „Urmează de aci că într'o adunare, profesorii şi avocaţii pot împlini un rol foarte folositor, dar că ar fi primejdios de a da o ţară în puterea unei adunări constituite numai din profesori

www.dacoromanica.ro

şi avocaţi. Idealul ar fi fără îndoială ca adunările să fie constituite din reprezentanţii diferitelor profesiuni, într'o proporţie a cărei formulă n'a fost încă şi poate că nici nu va fi nici cînd descoperită...“

Traian Brăileanu

Am mai primit la redacţie:

Reviste: *Orientări*, Moineşti-Bacău; *Plaiuri Săcelene*, Satulung, Săcele-Braşov; *Sociologie Romînească*, Bucureşti; *Buletinul A. G. I. R.*, Bucureşti; *Pagini Literare*, Turda; *O. E. T. R. Buletin*, Bucureşti; *Lumina*, Bucureşti; *Jar şi Slovă*, Tîrgu-Mureş; *Inmuguriri*, Fălticeni; *Invăţătorul Bănăţean*, Lugoj.

Gazete şi foi: *Libertatea*, Orăştie (adm. Bucureşti I, Calea Victoriei 63); *Glasul strămoşesc*, Cluj; *Omul nou*, Brăila; *Ideea Naţională*, Buzău; *Decalogul*, Bucureşti; *Frontul Romînesc*, Cernăuţi; *Informaţii Comerciale*, Turnu-Măgurele; *Ogorul*, Bucureşti; *Tribuna Basarabiei*, Chişinău; *Semne*, Slatina.

Revista noastră apare regulat în fiecare lună şi se expediază cu îngrijire tuturor d-lor abonaţi şi depozitari. Dacă cineva dintre ei nu primeşte revista, rugăm să reclame la oficiul poştal şi la administraţia revistei care va lua toate măsurile necesare.

Articolul „Adevărata democraţie“ din N-rul trecut al revistei noastre a fost schilodit de cenzură probabil în interesul ordinei democratice, dar în paguba ordinei logice. Dar aşa o cer principiile democraţiei: conflict etern intre cele două rînduelí.

N-rul viitor, pe Iulie 1937, va aduce, între altele, un interesant studiu al d-lui *André Joussain* „Ipocrizia revoluţionară în Franţa în secolul XVIII“ precum şi un studiu pătrunzător al d-lui *Dumitru C. Amzăr* „Ştiinţă şi monografie. Delà Em. Durkheim la Dimitrie Gusti“.

---

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro